

KNJIŽNE NOVOSTI

Glaser Gert, Die Kärntner Volksballade. Untersuchungen zum epischen Kärntner Volkslied. Klagenfurt 1975, 257 s., mus. Not. (Kärntner Museumsschriften, 59).

Delo je bilo pripravljeno kot doktorska disertacija in obranjeno l. 1972 na graški univerzi. Avtor je po stroki germanist, učenec prof. R. Mühlherja. Njegovo oceno je povzel direktor celovškega muzeja, ko je objavil napisal predgovor, v katerem pravi, da je avtor prepričljivo pokazal posebnosti koroške balade, njene zveze z evropskim izročilom in ugotovil odločilni vpliv protireformacije zlasti na legendarne in nekatere druge mlajše balade. Pri tem je upošteval ustne, pisane in tuskane vire ter ustrezno znanstveno literaturo. Vendar obsežni seznam pesemskih zbirk in znanstvenih del na koncu dokazuje dokaj enostransko usmerjenost: od tujih zbirk navaja samo Childa in Štreklja in med avtorji so nenemška imena resnično izjema.

Vsebina knjige je razdeljena na pet poglavij. V prvem poglavju, ki je hkrati uvod, se prepričamo, da obstajajo za avtorja na Koroškem le nemške balade, sicer bi bil slovenske vsaj omenil tam, kjer govori o zbiranju, virih in nekaterih značilnostih, in šele potem odbral za obravnavo tiste, iz nemškega izročila. To bi moralo biti razvidno že iz naslova dela, kajti pojem "koroška balada" obsega nemške in slovenske

Drugo poglavje je teoretično, saj se začne z razlago pojma "balada", govori brez potrebe prav na široko o pojmu "ljudska pesem", nato še o stalnih recenicah, uvodnih verzih, sklepnih obrazcih, potujočih kiticah ter nazadnje našteva, katere nemške pripovedne pesmi na Koroškem ustrezajo opredeljeni balade, za katero se je odločil. Ne da bi se v tem prikazu spuščala preveč v podrobnosti, naj vsaj omenim, da je marsikatera avtorjeva trditve v tem poglavju zelo vprašljiva, saj navaja kot koroško značilnost, kar je znano tudi v izročilu drugih narodov. V območju ljudske pesmi in še posebej balad, se raziskovalec, ki hoče biti objektivni, ne sme zapirati v ozek svet domačega izročila, sicer mu bo na vsakem koraku spodrsnilo. Če naj delo seže čez domače meje, je treba baladne tipe navajati z ustaljenimi naslovi ali z oznako vsebine, ne pa z začetnim verzom, ki ničesar ne pove.

V tretjem, komaj 6 strani obsegajočem poglavju so obravnavane melodije balad, seveda samo v glavnih potezah. Zdi se, da se je avtor opiral povečini na literaturo, ne pa na lastna opazovanja gradiva. Samo tako je mogel zapisati (str. 50), da na novo nastale melodije navadno ne ustrezajo več značaju besedil. Vemo namreč, da more melodija v ljudski pesmi resda vplivati na oblikovno podobo besedila, sicer pa je samo posoda, ki jo je zmeraj mogoče zamenjati, in se to res dogaja, ker ni pomembnejši značaj besedila, pač pa njegov ritem. Tudi nekatere druge avtorjeve trditve so neprepričljive in sklicevanje na Anderluha ne more nadomestiti dokazov iz gradiva. Nemara bi bilo bolje odreči se temu poglavju v celoti, če se je bil avtor namenil obdelati predvsem besedila, kot pravi sam (str. 54).

Četrto poglavje se ukvarja z vsebino nemških balad na Koroškem, začenši s pregledom baladnih snovi. Slovenskega bralca neprijetno preseneti omemba "slovenskih jezikovnih otokov" ("Slowenische Sprachinseln", str. 56). Le kje jih imamo? Ali naj bo to Slovenska Koroška? Ali nemara priznava obstoj slovenskih vasi na Štajerskem, onstran jugoslovanske meje? Govoriti danes, po 37 letih od izselitve kočevskih Nemcev, o "nemško govorečih območjih v Sloveniji" ("... in den deutschsprachigen Gebieten in Slowenien", str. 56), je, milo rečeno, vsaj anahronizem. Na str. 57 si je dovolil sicer

priznati Slovence na Koroškem, toda v obliki, ki sumljivo zavdarja po nacizmu, ko trdi, da je vzrok za izumrtje dvorsko-viteških balad "zagotovo v rasnem (sic!) sestavu deželnega prebivalstva" ("sicher in der rassischen Zusammensetzung der Bewohner des Landes"), češ da slovenskim kmetom zaradi njihove zgodovine manjka smisel za viteške ideale in ker je "sčasoma zrastle enotna kulturna in duševna dobrina slovenskih in nemških Korošcev", za take balade ni bilo več prostora, pa so izumrle. Če bi se bile ohranile, bi bila to najbrž zasluga Koroških Nemcev? Takrat avtor ne bi več govoril o kulturni enotnosti in ne o rasnem sestavu. Če naj bo razprava znanstvena, potem bi v njej ne smelo biti stavka o "sosednjih deželah Koroške, med katerimi ima le kočevski jezikovni otok" neko temo, ker tega otoka že 37 let ni več, ostalo je le kočevskoneemško pesemsko izročilo v zapisih, ki so povečini nastali pred prvo svetovno vojno. O tem bi se avtor lahko prepričal v freiburškem pesemskem arhivu (saj se sklicuje nanj) in tam uvidel, da so pristranska, Slovincem sovražna stališča, kot jih zastopa on, že davno premagani tudi med poštenimi nemškimi folkloristi in etnologi. Jasno je, da je pri tako enostranski avtorjevi usmerjenosti zaman pričakovati primerjanje koroškega nemškega baladnega izročila z izročilom drugih narodov, vsaj v srednji Evropi. Zadovoljil se je največ z izjavami o splošno-evropskem, kolikor se sploh ne ozira samo na nemško izročilo zunaj Avstrije.

V odstavku o mitično-pripovednih in socialnih baladah obravnava podrobneje pet tipov, ki so deloma znani tudi na Slovenskem, npr. O morilskem pevcu (Halewijn-Ulinger, pri nas Jelengar-Lajnar-Cigan, gl. SLP 1, št. 64, 65), O zapeljivem plačilu in o nevesti — detomorilki. Spet ne ve ničesar o slovenskih variantah balade o Ulingerju-Lajnarju-Ciganu, čeprav so bile objavljene že v 1. knjigi Štrekljeve zbirke in je J. Glonar napisal članek o tej baladi. Za balado o kraljevskih zaljubljenicah, ki jima je morje branilo priti skupaj, sklepa na podlagi izjave pevca edinega koroškega zapisa, da je morala sredi 19. stol. na svoji poti s severa že doseči Koroško. V resnici obstajata tudi dva — resda močno porušena — slovenska zapisa iz Ziljske doline (pri Štreklju št. 219 in 220) iz Rokopisa Matije Majarja-Ziljskega, ohranjenega v Vrazovi zapuščini. Tega otipljivega dokaza za obstoj balade na Koroškem sredi 19. stol. avtor seveda ni upošteval, kaj šele navedel. V obdelavi balade o nevesti-detomorilki ni mogel mimo slovenskega gradiva, preveč je bilo že o njem objavljenega z nemške in slovenske strani (to literaturo izrecno omenja), odstopil pa tudi ni od svojega stališča, saj prištevata tokrat k jezikovno mešanemu ozemlju poleg južne Štajerske in južne Koroške še severno Slovenijo ("Nordslowenien", str. 136). Le katera slovenska pokrajina naj bi bila to? Gorenjska?

Od legendarnih balad obravnava tri: o Tannhäuserju, o Dr. Faustu in o umoru ljubice. Slovensko izročilo jih ne pozna in tudi med koroškimi Nemci so ohranjene samo v posameznih zapisih, npr. o Faustu kot prolog Istolimske duhovne igre na temo pogodbe s hudičem.

Posebej so obdelane tri balade iz tematske skupine o mrtvaškem plesu. Po splošnem orisu teme v pesemskem, dramatskem in likovnem izročilu, ki je zastopano tudi na Koroškem, predstavi najprej pesem, ki je pravzaprav ne moremo šteti med balade, saj ne vsebuje nobenega dogajanja, marveč le dvogovor, pogajanje dekleta s smrtjo. Tudi meni se zdi tvegano uvrščati jo v skupino mrtvaškega plesa, ko pa ima z njo skupno le misel, da mora vsakdo umreti. To pa trdijo tudi navadne mrliške pesmi ob varovanju. Enako naslednji primer, naslovljen "Smrtni angel", ne ustreza prav tej skupini, ker je varianta pesmi o Jezusu slikarju (prim. Štrekelj, št. 497—99), ki jo avtor celo omenja, vendar misli, da je "nebeški malar" drugoten. Tretja pesem je spet mrliška: prepir bolnika s smrtjo.

Ljubezne balade uvršča avtor v mlajšo plast izročila, češ da je v njih več lirčnih sestavin. Kot prvi

primer iz te skupine obravnava balado o deklici, ki je šla nabirat robidnice, srečala lovca in čez tričetrt leta rodila sinka. Druga je šaljiva balada o nezvesti gospe in rokodelskem pomočniku. Obe sta na Koroškem (kot tudi drugod po Nemškem), zelo razširjeni. Nasprotno se je tretja, o preizkušnji ljubezni ("Liebesprobe") ohranila na Koroškem le v enem zapisu. Isto snov zastopa med Slovenci balada o zvesti deklici (gl. Štrekelj, št. 773—94, z dvema variantama iz Roža), ki jo tudi koroški Slovenci še danes pojo.

Sklepno, 5. poglavje, je kratek povzetek izsledkov in izzveni v ugotovitev, da so koroške balade del splošno nemškega ljudskega izročila, bodisi tiste najstarejše ali novejše ljubezenske.

Sodeč po obširnem seznamu literature na koncu knjige, je avtor vložil veliko truda v svoje delo. Zlasti si je prizadeval zaobjeti vso dosegljivo literaturo. Žal je bil pri tem preveč enostransko nemški. Vsaj pri obravnavanju posameznih balad, tistih, ki so splošna evropska last, bi bil moral upoštevati gradivo drugih narodov. Zdi se tudi, da mu manjka terenske izkušnje, da je delal samo z gradivom iz druge roke. Če naj bi bil prikaz koroške nemške balade izčrpen, bi bil moral povedati kaj več o njeni vlogi v ljudskem življenju, o pevcih, o načinu petja. Tako pa se še glede tega sklicuje na tiskane vire in brez premisleka zapiše, da se "staro ljudsko baladno izročilo najde tudi (!) samo še po nekaterih jezikovnih otokih na vzhodu in jugovzhodu" in se 37 let po odhodu Kočevarjev sklicuje na Hauffenovo knjigo iz l. 1895! Tudi strokovnjaki avtorjeve narodnosti, ki zaradi stališča do Slovencev ne more biti prizadet, se ne bo mogel pohvalno izraziti o delu s tako malo smisla za zgodovinsko točnost in upoštevanje stvarnosti. Kljub obsežnosti dela ne pomeni tako pomembnega prispevka k poznavanju nemškega izročila na Koroškem, kot se zdi predstavniku založnika v predgovoru.

The Types of the Scandinavian Medieval Ballad. A descriptive catalogue. In collaboration with Mortan Nolsøe and W. Edson Richmond edited by Bengt R. Jonsson, Svale Solheim and Eva Danielson. Svensk visarkiv, Stockholm. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø, 1978. 329 S.

Doslej objavljenim baladnim indeksom (češkemu, slovenskemu in romunskemu) se je zdaj pridružil še skandinavski, v celoti pisan angleško. Skandinavci se pač dobro zavedajo, da komaj kdo razume skandinavske jezike zunaj njihovih dežel in da potrebujejo posrednika, če naj svet spozna njihovo pesemsko izročilo.

B. R. Jonsson v predgovoru piše, da se mu je misel o taki obliki indeksa porodila že l. 1960, ko mu je bilo naročeno, naj pripravi izdajo švedskih srednjeveških balad in je zanjo napisal v angleščini povzetke besedil. Dve leti pozneje je pridobil za načrt S. Solheima iz Osla in kasneje še kolege drugih skandinavskih dežel, zaradi angleščine pa skandinavista W. E. Richmonda iz ZDA.

Zasnova dela je razložena v uvodu. Posluževali naj bi se ga kot nekakšnega vodiča po izdajah skandinavskih balad, bodisi že objavljenih bodisi tistih, ki so trenutno še v pripravi. Sestavljalci izrecno poudarjajo, da katalog ni indeks motivov, marveč obsega vsebinske povzetke 838 baladnih tipov iz petih skandinavskih dežel: Danske, Norveške, Švedske, Islandije in Ferojskih otokov. Finska ni zajeta, ker jezikovno ne sodi zraven. Pojasnjeno je tudi, da skandinavska srednjeveška balada ni povsem isto, kar je balada v drugih evropskih deželah. Resda so jo prenašali s petjem kot drugod, toda značilne zanjo so oblika (včasih dvovrstične kitice z enim ali dvema refrenom, včasih štirivrstične brez refrena), pripovedna vsebina in objektivni stil izražanja. Vzdevek "srednjeveška" je treba razumeti tipološko, kajti ohranjena besedila niso vsa iz srednjega veka, pač pa opevajo dogodke in razmere tega razdobja, ki se v Skandinaviji konča z l. 1520, tj. z nastopom reformacije. Zato niso upoštevali balad, ki pripovedujejo o kasnejših dogodkih, in tudi ne takih pripovednih pesmi, ki se po obliki skladajo z lirskimi pesmimi, oz. lirskih, zloženih v baladnih kiticah.

Pri razvrstitvi gradiva so se držali klasifikacije S. Grundtviga v nedavno končani popolni izdaji danskih ljudskih pesmi. Katalog obsega tako 6 skupin: A. praviljčne, B. legendarne, C. zgodovinske, D. viteške, E. junaške in F. šaljive. Številčno najmočnejši skupini sta D in E, medtem ko je najmanj tipov v skupini B, torej nasprotno kot pri nas, kjer so najmočnejša skupina prav legendarne.

Povzétki so sestavljeni tako, da podajajo vsebino tipa in so posameznosti v raznih zapisih omenjene le izjemoma. Poleg naslova v izvorniku je naslov v angleščini, ki pa ni prevod prejšnjega, marveč označitev vsebine. Sproti so navedeni viri, kjer se tip nahaja.

Na koncu je abecedni seznam naslovov v izvornem jeziku, pregled števil v katalogu z ustrežno oznako v objavljenih zbirkah ter seznam literature in virov s kratkami. Škoda, da ni bil izdelan še seznam tem in pripovednih enot (narrative units), ali značilnejših motivov, ki bi uporabniku kataloga zelo olajšal delo, kadar bi ugotavljal morebitne skladnosti z izročilom drugih narodov. Tako pa se je treba pri vsakokratnem iskanju pregristi skozi vse povzetke.

Kljub temu smo kataloga resnično veseli, saj odpira vpogled v bogato izročilo, ki bi bilo sicer prav zaradi jezikovnih ovir nedostopno. Kdor je kdaj sestavljal kaj podobnega, ve, koliko truda je treba, da iz množice zapisov izluščiš tisto, kar je vsem skupno in pomeni vsebinsko jedro, ogrodje, tip. Za raziskovalno delo, ki mora poseči na široko in ugotavljati, npr. kje vse se pojavlja nek motiv ali tematska značilnost, so taki katalogi skoraj pomembnejši od samih izdaj gradiva. Zato je prav zaželeno, naj bi se našli posnemovalci tega dela še drugod.